

वित्तवाल थारू

-तेजनारायण पंजियार

नेपालको रोटो मानिएको अधिराज्यको जम्मा १७ प्रतिशत भू-भाग भएको तराई प्रदेशमा अनादि-कालदेखि बसोबास गर्ने जाति थारू हो। थारू व्यक्तिलाई नेपालका अन्य जातिको व्यक्तिले नदेखे पनि थारू शब्द-बाट सबै नेपाली परिचित हुनु नै थारूहरूलाई सबभन्दा जेठो तुल्याउँछ। थारूहरू नेपाल तराईको घना जङ्गल भएको ठाउँमा मलेरिया, काला ज्वर, बाघ, हात्ती, शंङासंग समजोर गरी बसोबास गरिरहेको विषय सबैले जाने बुझ्नेकै हो। नेपालको इतिहास अनुसार नेपालको सिमाना समय समयमा थपघट भएको भए पनि थारू जातिको बसोबासमा कुनै फरक परेको देखिन्न। वर्तमान नेपालको एकीकरण हुनुभन्दा अघि तराई प्रदेश पाल्पाली र मकवानपुरे राजाहरूको रजाईमा परेको बेलामा थारू-हरूको स्थिति राम्रो थियो। सरकारको दरबारमा काम गर्ने थारूहरूलाई निजको प्रशंसनीय काम गरे बापत बक्स भएको लालमोहरहरूको नक्कल यहाँ दिइएको छ। यो लालमोहर थारू भाषामै छ। यो लालमोहर भारदार सामन्त श्री रनपाल चौधरीलाई सम्बत् १७६३ सालमा मकवानी राजा महिमति सेनबाट बक्स भएको थियो। बक्स लालमोहर बक्स पत्रमा श्री रनपाल चौधरीलाई सप्तरी जिल्लाको खालिसा प्रगन्नामध्ये पटना मोजा

ससिम (सम्पूर्ण) बैतलब गरिएको छ। लालमोहरको बोली अनुसार यो पहिलो होइन यसभन्दा अघि बक्स भएको लालमोहर अनुसार साविक (फलक १) बमोजिम भनी उल्लेख भएको छ।

दोत्रो लालमोहर निज रनपाल चौधरीकै नाति श्री हेम चौधरीलाई नेपाल एकीकरणमा आफ्नो मालिक हारेपछि श्री हेम चौधरी भागेर मोंगलाजतिर लाग्यो तर पछि पुनः नेपाल आई श्री ५ महाराजाधिराज सरकारमा बिन्ती चढाएपछि यो लालमोहर सम्बत् १८३३ सालमा बक्स भएको थियो। यस लालमोहरको बोली अनुसार थारूहरू नमकहराम हुँदैन बरू नमकहलाली गर्न सक्ने क्षमता राखेको विषय लालमोहरकै बोलीबाट स्पष्ट हुन्छ। यसैले त (फलक २) निजको पुस्तानी जागीर कायम गरिबक्सको छ।

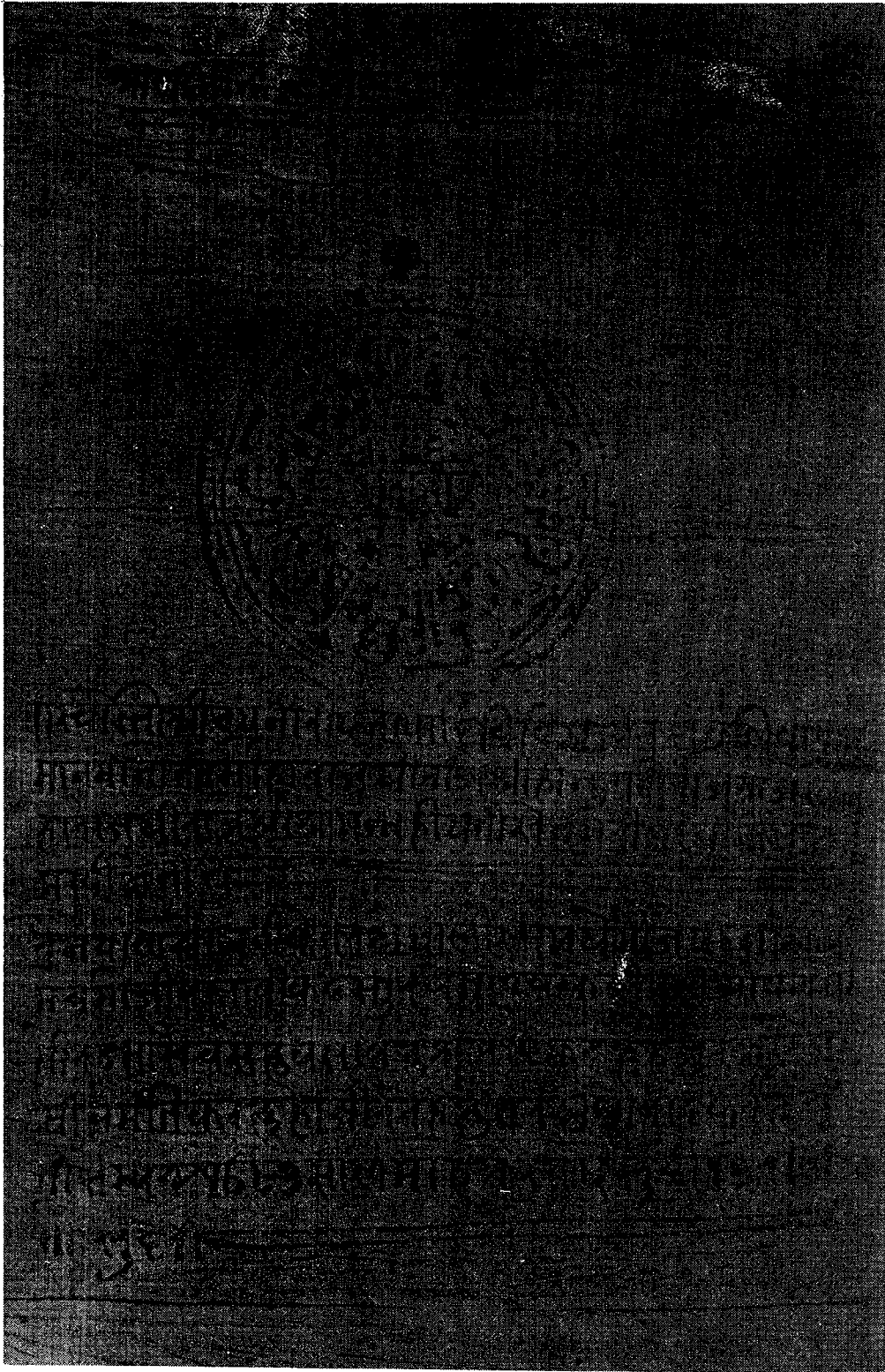
अर्को लालमोहर वारा जिल्ला चेरमन्त निवासी श्री जितु राउतलाई बडामहाराजाधिराज श्री ५ पृथ्वी-नारायण शाहबाट बक्स भएको छ। लालमोहर थारू भाषामा लेखिएको छ। श्री जितु राउत मकवानी राजाको दरबारिया भै काम गर्दा बक्स पाएको मौजालाई बडामहाराजाबाट मुलुक अमल हुँदा निजलाई सो बक्स पुनः

बक्स भएको विषय उल्लेख गरिएको छ । यो लालमोहर सम्बत् १८१९ साल फागुन महीनामा वारा जिल्लाको हरिहरपुरमा बक्स भएको थियो (फलक ३) ।

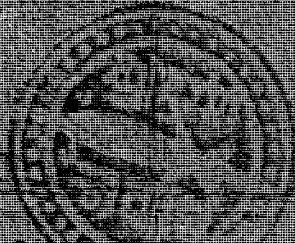
नेपालको तराई भाग जङ्गलले ढाकिएको थियो । थारूहरू त्यसै जङ्गलमा बसोबास गरिरहेको छ । थारूहरू जङ्गल नभई नहुने जात हो । यसलाई जङ्गल काट्न मजा मान्छ । जङ्गल नकाटी यसको दिन चल्दैन । यसको गाई, गोरू जम्मै भाउवस्तु जङ्गलमै चरण गरेको हुन्छ तर पनि थारूहरू जङ्गल उजाडन जान्दैन । जङ्गल उज-डेको बेलादेखि थारूहरू मासिन लागेको छ । जङ्गल हुँदा औलो ज्वएको प्रकोपले त्यहाँ कोही पनि बस्न सक्दैन थियो तर थारूहरू मलेरियालाई पचाइसकेको थियो । त्यसैले त ई. सन् १८२२ देखि १८४५ सम्म नेपालको लागि बेलायती कूटनीतिज्ञ श्री ब्राइन एच्. हौगसनले नेपालको जाति, भाषा र नामको पुस्तक लेख्दा “थारूहरू मलेरियालाई पचाइसकेको छ । यिनीहरूलाई उपयुक्त औलो पचाउन कमसेकम तीन हजार वर्ष लागेको होला ।” भनी लेख्नु भएको छ । यसै क्रममा नेपालको राजधानी काठमाडौँदेखि सबभन्दा नजिक पर्ने राजा चित्रसेनको नामबाट कहलिएका चितवन जिल्लाको लालमोहर प्रस्तुत गरिएको छ । चितवन जिल्लामा थारूहरूलाई हटाई कुनै पर्वतेलाई जिम्मेदारी बक्स गरी पठाएको थियो तर खप्न सकेन । यस्ता धेरै पर्वतेहरू फेरफार भयो तर कोही पनि टिक्न सकेन । तत्पश्चात् चितवन जिल्ला प्रगन्ना विलौध मोजा घनौजी काला बन्जर बस्ने श्री टेटु गुरौलाई सम्बत् १८६४ सालमा यो लालमोहर बक्स भएको हो । यस लालमोहर बमोजिम “हात्ती, वगही, भूतही, रोग व्याधि सबै तरहका प्रगन्नाको उपद्रव बचाई पैदावार भयाको ली ननकार जागिर भोग गर यति उपद्रव बचाई प्रगन्ना आवाद गर्न नसक्या ननकार जागिर पचन्या छैन” भनी उल्लेख भएको तर थारूहरू त शाक्य मुनि बुद्धको जाति भएकोले उहाँकै पालादेखि वन्य जन्तुसंग आपसी समझ-दारीमा सहअस्तित्वको भावना अनुसार बाघ, हात्तीसंग

मिलेर बसिरहेकोले उपयुक्त जागिर पचाएकै हो (फलक ४) ।

थारूहरू यसो हेर्दा लाटो सोझो देखिन्छ । कसै कसैले त डरले सधैं थर थर कामी रहने भएकोले नै यस जातिको नाम थारू हुन गएको विषय छापेका छन् तर शान्त स्वभावको भए पनि थारूहरू बहादुर भई लडाईँमा पनि पछि बसेको छैन । आफ्नो परिचयलाई लडाईँ भिराईमा पनि कायम गरेकै छ । यसै डरले त राणा शासन कालमा थारूहरूलाई सेनामा भर्ती गर्दैनथे । देश, नरेशको सेवामा सिपाहीको उच्चतम ओहदामा बसी काम गरेको बेलाको अर्को लालमोहर प्रस्तुत गरिएको छ । यो लालमोहर पर्सा जिल्ला प्रगन्ना नोरयिया मोजे काला बन्जर ढोलीका मोतीराम सिवनाथ राय गरवार थारूलाई निजहरूको ज्यू ज्यू बाजे भूपाल रायको बहादुरीको कारनामा वापत बक्स भएको छ । भूपाल राय मोगल-संगको लडाईँमा परेको विषय लालमोहरमै उल्लेख भएको छ । यो लालमोहर मकवानी राजाबाट बक्स भएको थियो पछि मकवानपुर रजौटा शाहवंशका राजा बडामहाराजाधिराज श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहबाट अमल हुँदा पनि निज रायका सन्तानहरू उपयुक्त बक्स भएको विर्ता धन उपयोग गरिरहेकै थियो । सम्बत् १८९३ सालमा सरकारबाट जाँचकी पठाउँदा जाँचकीले माग गरेको विर्तासम्बन्धी कागजहरू निज रायले देखाउन सकेन त्यसैले जाँचकी श्री दल भन्जन पाण्डेले सबै सर्वस्व जफत गरी सरकारमा प्रतिवेदन पेश गर्‍यो । त्यस बखत निज मोती राय, सिवनाथ रायले घरमा आगो लागी भई सबै स्वाहा भएकोले उपयुक्त मकवानी राजा एवं वर्तमान सरकारबाट थमौती भएको कागज देखाउन नसकेकोले मेरो सर्वस्व पाउँ भनी निवेदन गर्दा “अघि मकवानी राजाको पालादेखि ९३ सालसम्मको मरवट थामी बहाल गरि बक्स्यो । राज अङ्क कल्याण धन बाहेक भोग गर आपना खातिर जम्मा सित गर नमकको सोझो चिताई भोग्य गर इति सम्बत् १८९४ साल मिति पौष २ रोज शुभम्” यो लालमोहर श्री ५ महाराजाधिराज राजेन्द्र

सौजन्य: श्री बिजली प्रसाद चौधरी
वरमफिया, सप्तरी

स्वलिश्रीमन्महाराजाधिराज कलशका
 आगि दे सुगुरो के प्रागनावे लौध मध्ये मोजे धनौजी काला वंज ए मुनजमवोरा
 मसिममौजे १ को माल महासात सतेत विवाह एत अंक अगहास मोरा
 हिरवाए आवाद्गराउना विमित्ये नानकारजागिरागि वभ्यो धा विज
 म्हासग जगह आवाद्गराइ हानी बगही भुतही रोगयो धिसनेतरह
 का प्रागनाको उपेय प्रब बवाइ पेरा बाभयाको लि नानकारजागिर
 जानी भोग्यगर येती उपेय प्रब बवाइ प्रगना आवाद्गराउ नत सका
 नानकारजागिरपवयाके नइतिसअर १८६४ सालमिती जे १८६४
 ३ रोज २१५५

सौजन्यः श्री माया राम गुरौ
चितवन

श्रीश्रीगिरिजामाता चक्रवर्ती नृपति नारायण येशो भद्र विविध वि
 रदावली विराजमान मानी न्वत् श्री मन्ना राजा विराज श्री श्री श्री
 राजा जगज्जिह्वा वक्रमसाह वहादुर मन्तर जकु देवानो सदा समर
 विजयिनाम्

आगे मैतिराये सिवनाथराये गरवारथाह कतेरो ज्यु न्यु भुपाल
 गाय मरुवाती राजा कापालाभा मागल छे उलडाई पदी अगेना
 कीरंगीया कासिवा नामा परे छर तेरा वाज्याद पनाशन शयलाइ
 जिन्ने परमा प्रगन नोरंगिया तर्फ बलुना मन्थे काला वंजर आश्रम
 को छे लिसेजे १ गवाशानी राजाले चर चर पापिदिया कोरहे छे म
 फवाती राजा कापाला देखि २३ साल तक तेले परमे परे भोगारि र
 था कोरहे छे २५ साल का नान पार झापे च देवानो मतीया
 हरोम २६ मकशानी राजा कापाला कोरहे चर हाहापाला का
 र झापे च आगत गिहुवा अधि नरियो भानि तेले भन्दा येरि वपी
 रा पदी रवलभ जनपाइले अजिने भिहाथाह पूर माचडाई पदी
 जना अले जफत गरि सधनु भनीहु जमवकल राजफत ग था को
 रहे छ आज ते हाभा खे कामा आई अधि मरु चर भया कोरहे र
 पच जपा को विस्तारी वन्तिगन आउदा मकशानी राजा कापाला
 देखि २३ साल तक वो परभोग मन्था कोरहे हासि म भोज का
 छेलि १ कदि गहा ३९९ सिवाये राज अक को छ्यान धन वाडे का
 र वट थामि वाहा लगा ववत्या आ प्रता थात र जो भित ५२ ५३
 नी विम क को सो भो चिताई भोग्य गह इति म मृत ५० २४ साल
 निती भो म क उर ते ज र ठा म

विक्रम शाहवाट बक्स भएको छ । यस लालमोहरमा मीती राय, शिवनाथ रायका ज्यू ज्यू भूपाल राय मोगलसंगको लडाईं पदा काम आएको भनी उल्लेख भएको देखिन्छ । एकथरि ऐतिहासिक तथ्य अनुसार मकवानी राजाहरूलाई कहिले पनि मोगलसंग लडाईं गर्नु परेन । मकवानी राजाहरूको पुस्तौनी राज पालामा भएको र

सोही राज्यलाई मोगलसंग सामना गर्नु पर्ने विषयमा मिलान गरिएको छ । यसरी भूपाल राय धेरै अधिको सामन्त वा सामन्त सन्तान वा पाल्पा राज्य संस्थापकका पूर्खा जिल राय अजिल रायकै सन्तान पनि हुन सक्ने बुझिन्छ (फलक ५) ।